

Het Friese karakter van Noord-Holland op basis van de oudste persoonsnamen

Arend Quak

Summary

This survey of possibly Frisian characteristics in personal names from the present-day Dutch province of Noord-Holland in the earliest sources (before 1200) includes personal names in place names. It is discussed whether they are really personal names. The amount of Frisian forms in the corpus seems low which may be due to the texts having been produced in non-Frisian monasteries. Moreover, a number of place names cannot be exactly localised.

Inleiding

Voor de vraag naar het oorspronkelijk Friese karakter van de provincie Noord-Holland kan men naar de oudste plaats- en persoonsnamen kijken. Voor de plaatsnamen is dat al enkele keren gedaan, al ging het dan in de eerste plaats om het Noordzeegermaanse karakter van de hele kuststreek, vgl. Quak (2012). Misschien is het daarom beter om eens naar de oudste persoonsnamen te kijken die in dit gebied zijn overgeleverd. De nadruk ligt daarbij op de periode vóór 1200, die men als Oudnederlands kan karakteriseren – wat natuurlijk niet wil zeggen dat daarin geen Oudfriese elementen kunnen zitten.¹

Bij de vraag, wat men dan wel als Oudfriese kenmerken moet zien, houd ik de criteria aan die Bremmer in 2008 heeft geformuleerd (blz. 287-88):

1. nasalisering van korte /a/ en lange /a:/ vóór nasalen: Ofri. *mon* ‘man’ en *mōna* ‘maan’;
2. verdwijnen van /n/ voor dentalen: Ofri. *tōth* ‘tand’;
3. overgang van /a:/ naar /æ:/ in gesloten lettergrepen: Ofri. *skēp* ‘schaap’;
4. monoftongering van ai tot /a:/ of /e:/ en van au tot /a:/: Ofri. *slāt* ‘sloot’;
5. overgang /a/ naar /e/ in gesloten lettergrepen: Ofri. *stef* ‘staf’;
6. palatalisatie van /k/ en /g/ voor palatale klinkers: Ofri. *tserl* ‘kerel’ en *ield* ‘geld’;
7. i-umlaut van lange klinkers: Ofri. *dēma* ‘oordelen’;

1 Frequente afkortingen die in dit artikel gebruikt worden: mn. = mannennaam, st. = sterk, vn. = vrouwen naam, zw. = zwak, NH = Noord-Holland.

8. breking van korte /i/ en /e/ voor /x/, /xs/ en /xt/: Ofri. *riucht*;
 9. ontronding van klinkers metumlaut tot /e/ en /e:/: Ofri. *bregge* ‘brug’.

Men kan er mogelijk nog een tiende criterium aan toevoegen: pgm. /o:/ is in het Oudnederlands gewoonlijk gediftonggeerd tot /uo/, maar blijft in het Oudfries en in de kustdialecten meestal bewaard. Deze criteria kan men natuurlijk ook op de persoonsnamen toepassen. Het probleem is alleen dat het materiaal bijna altijd uit niet-Friese kloosters stamt, wat betekent dat het vaak is aangepast aan het dialect dat in het betreffende klooster werd gebruikt.

Ook op het gebied van de persoonsnamen is trouwens al het een en ander gedaan. Uit het ons interesserende gebied zijn bijvoorbeeld enkele groepen persoonsnamen al vanaf de tiende eeuw overgeleverd. Het gaat om twee groepen *mancipia*, uit Wieringen en uit Bante, een gebied dat later is verdwenen in de Zuiderzee, waarvan de namen zijn overgeleverd in het goederenregister van Utrecht uit 918-48 en om een aantal horigen uit Kennemerland, opgetekend in het Oudsaksische klooster te Werden. Er is daaraan al eerder aandacht besteed en vastgesteld dat er inderdaad wat Oudfriese kenmerken bij zijn (Quak 1996: 159-62), al zal de overlevering in de oorkonden uit Utrecht en Werden mogelijk eraan hebben bijgedragen dat mogelijke Oudfriese kenmerken zijn verdwenen. Het gaat in dit geval om de kenmerken 2, 3, 4 en 5.

Persoonsnamen in Egmond

Een andere belangrijke bron voor persoonsnamen in Noord-Holland zijn de ‘Fontes Egmondenses’. Zij bieden een groot aantal namen in dat gebied uit de elfde en twaalfde eeuw. Als men daarin op zoek gaat naar typisch Friese kenmerken, moet men vaststellen dat die zeer dun zijn gezaaid. De hier voorkomende namen zijn in veel gevallen gelatiniseerd en dat betekent ook dat ze mogelijk zijn aangepast aan de voorstellingen over de juiste Latijnse vorm die men in de scriptoria daarbij had. Zo wordt duidelijk dat de latinisering soms ook varianten kende: *ab Alberno vel Alberone Beggha* (1933: 90) en *Wigerus vel Wigherinus pater Werenboldi monachi nostri* (1933: 91). Mogelijk Friese namen in deze bron zijn:

Ādbreht: *In Castrichem, Adbret cum sua legali coniuge* (1933: 64) – indien men althans het eerste element mag identificeren met *ād- < ogm. *auda- (criterium 4). Eventueel kunnen we dan ook aan de vorm van het tweede element denken, waarin de <h> verdwenen schijnt te zijn. Met deze naam te vergelijken is bijvoorbeeld Onl. *Odbreht* [834], een getuige in een oorkonde uit Utrecht (DB 318).

- Ethelmōda:** Hier treedt in het eerste element mogelijk de overgang van /a/ naar /e/ op: *pro animis patris sui Wlbodonis et fratris sui Wlbodonis et matris sue Ethelmode* [1110] (1933: 80). Men lette hier ook op de ontbrekende diftongering van /o:/ in het tweede lid.
- Evergerd:** *Ettet et Evergerd dederunt ...* (1933: 65). Het lijkt erop dat in het tweede element van de vrouwen naam de overgang van /a/ naar /e/ optreedt. Hetzelfde element lijkt op te treden in de naam *Sigerda in Rotholfengabroke* (1933: 79). Men vergelijkte daarmee *Bertgarda conversa et monacha* (1933: 79) en *Hildegarda dedit pro anima sua* (1933: 81).
- Gärbrand:** Een enkele keer verschijnt de variant *Garbrand* voor *Gerbrand* in de tekst of in enkele handschriften van de tekst: *cum duobus consobrinis suis Sicke et Garbrando* (1933: 29), hetzelfde zien we op blz. 30: *Garbrandus*, hoewel de teksten duidelijk de voorkeur geven aan de vorm met <e>. Eventueel hebben we hier dus de monoftongering van pgm. /ai/ naar /a:/, zoals die ook in het Oudfries voorkomt (criterium 4).
- Hardnāt:** Mogelijk vinden we criterium 4, overgang van /au/ naar /a:/, in deze persoonsnaam van iemand uit Obbingem (1933: 64).
- Luva:** Als dit een mansnaam is, dan vertoont hij de Friese uitgang -a. Het betreft getuigen in Kennemerland: ...*Frethericus et Sibold de Lo, Rotmarus et Thiedolf de Linbon, Thiedricus, Sifridus et Luva, Brother de Scirmere et alii plures* (1933: 77). Het lijkt minder waarschijnlijk dat zich onder deze getuigen een vrouw bevindt. Dezelfde naam *Luva* verschijnt iets later nog een keer: *quam habuerunt Heike et Luva* (1933: 79), als hier tenminste niet een man en een vrouw zijn bedoeld. Het Friese karakter van deze naam wordt mogelijk nog versterkt door de andere namen in de eerste passage, waarin we <o> voor Onl. /uo/ vinden in *Rotmarus* en *Brother*. Ook de vorm *Si-* in *Sibold* en *Sifridus* treedt relatief vaak, maar niet uitsluitend, op in Friese omgeving.
- Rikswīd:** Hier kan eventueel het tweede element met verdwijning van de <n> meegeteld worden: *Frethericus de Eskendelf cum uxore sua Ricswiit* (1933: 78), *Wlbrandus de Eskendelf cum uxore sua Ricswit* (1933: 78), *Riswidis de Admundelf vel Espendelf* (1933: 91), vgl. daarmee *Pro Rissinda filia Theoderici* (1933: 80). Te vergelijken is bijvoorbeeld de naam van een mancipium *Ricsuinda* [941] in het goederenregister van de Sint-Pietersabdij te Gent (DB 137).
- Saxamerus:** In deze naam valt het eerste element met <x> op, dat duidelijk afwijkt van Mnl. -ss-, en de umlaut van de lange /a:/ of overgang van /a:/ naar /e:/ in het tweede element. Het eerste kenmerk kan echter ook een aanpassing aan Lat. *Saxo* 'Saks' zijn.
- Sigerda:** zie onder **Evergerd**. Ook hier vinden we *Si-* (zie onder *Luva*), maar dat kan met de vorm van het eerste element te maken hebben dat immers op -g eindigt. We kunnen de naam vergelijken met die van de getuige *Sigardus* [960; 977; 981] (DB 153, 171, 173).

De reden voor het geringe aantal Friese kenmerken in de namen ligt mogelijk in het feit dat hier meestal de schenkers of de getuigen worden genoemd, terwijl in de eerder genoemde oudere bronnen juist de namen van de mancipia de Friese kenmerken vertoonden. Ook moeten we aannemen dat de schrijvers van de teksten in Egmond de namen soms hebben verhollandiseerd. Zo wordt op blz. 86 vermeld dat een stuk land wordt overgedragen aan *duobus Fresonibus Franconi et Boyoni in Franlo* [1130–61]. Het valt niet alleen op dat een van deze lieden, die toch duidelijk als Friezen worden getypeerd, de naam *Franco* (!) draagt, maar ook dat beide namen geen spoor van Friese kenmerken vertonen.²

Persoonsnamen in plaatsnamen

In dit verband kunnen we er nog een andere groep persoonsnamen bij betrekken, namelijk persoonsnamen die zijn overgeleverd in plaatsnamen uit Noord-Holland voor het jaar 1200. We kunnen met enige voorzichtigheid aannemen dat het in de meeste gevallen zal gaan om de namen van inboorlingen, al kan natuurlijk niet uitgesloten worden dat het soms om namen van leenheren of uitheemse eigenaars gaat. Dat geldt waarschijnlijk in de eerste plaats voor jongere namen zoals van kerken. bijv. *Heimethenkiricha* [1e helft 11e e.] ‘Heemskerk’ NH (*Lex.* 168), terwijl dat bij andere plaatsnamen misschien minder het geval zal zijn. Natuurlijk komt dan een tweede probleem ter sprake, namelijk of het inderdaad om persoonsnamen gaat. Vroeger neigde men er nogal eens toe, bepaalde plaatsnamen zonder meer op te vatten als samengesteld met of afgeleid van persoonsnamen. Dat geldt bijvoorbeeld voor namen met het suffix *-ing-*, zoals in *in Rotholfengabroke* [1105–20] voor een plaats ergens in Noord-Holland (*Lex.* 307). Het is duidelijk dat hier een afleiding bij de persoonsnaam *Rotholf* bedoeld is. We kunnen vaststellen, dat in deze naam geen diftongering van de lange /o:/ heeft plaatsgevonden, zoals wel het geval is in Onl. *Ruotholf* [867], de naam van een mancipium in een oorkonde uit Sint-Omaars (*DB* 70), en ook niet in het tweede element *brōk* ‘broekland’. Verder vertoont de naam een genitief meervoud op *-a*, zoals dat ook in het Oudfries het geval is. Het enige dat afwijkt in deze naam is het verdwijnen van /h/ in de combinatie *hr-* aan het begin. In het Oudfries bleef die /h/ nog enkele eeuwen gehandhaafd, maar bij *Rotholfengabroke* speelt mogelijk de herkomst van de tekst uit het Hollands georiënteerde klooster Egmond een rol. In het Oudnederlands verdwijnt de *h-* in die positie al in de negende eeuw (Quak 2000). In

2 De naam *Boio* verschijnt twee keer in het Oudnederlandse materiaal: in 920 en 950 in het *Oorkondenboek Utrecht* en in de *Werdener Urbare*.

dit geval kan men aannemen dat het inderdaad om een persoonsnaam gaat, omdat er parallelle overleveringen van dezelfde naam voorkomen. In andere gevallen is dat minder zeker.

Men moet dus de opgaven over eventuele persoonsnamen in *Lex.* met een kritisch oog bekijken en zich steeds afvragen, of er inderdaad een persoonsnaam is bedoeld. Twijfel lijkt bijvoorbeeld gerechtvaardigd bij de plaatsnaam Aergeest, een plaats bij Velzen, NH (*Lex.* 57). Er zijn twee vindplaatsen uit 1130–61 in de vorm *super Darengheest*. Nu worden plaatsnamen met het tweede element Onl. *gēst* ‘ontginning op geestgrond’ inderdaad wel eens met persoonsnamen gevormd. Een bekend voorbeeld is *Osgeresgest* [918–48] ‘Oegstgeest’, maar in het Hollandse materiaal is dit het enige voorbeeld van zo’n samenstelling. De andere namen zijn gevormd met bijvoeglijke en zelfstandige naamwoorden als aanduiding van landschapselementen. Alleen *Husingesgeest* en *Wiringheest* lijken secundaire namen afgeleid van de primaire plaatsnamen **Husingi*³ en *Wiron* ‘Wieringen’. Het kan dus best zijn dat men in Aergeest met een persoonsnaam te maken hebben, maar aansluiting aan Mnl. *daring* ‘derrie, zwavelachtige veensoort die als brandstof en tot zoutwinning werd gebruikt’ (ONW)⁴ lijkt ook mogelijk, vgl. Mnl. *derch* ‘drijvend land’. Mogelijk moet men de betreffende attestatie zelfs als een oorspronkelijk *Daringgest* opvatten.

Samengestelde persoonsnamen in het materiaal zijn:

Ādgēr mn. st.

Geattesteerd in *Acgeres* (l. *Atgeres*) *were* [<1105–19>, falsum 1190–1210], een onbekende plaats in NH (*Lex.* 56) en in het met het suffix *-ing-* afgeleide *Adgeringelant* [<1083>, falsum 1125–50], in *Adgeringhelant* [12e e.] en *Aldgeringelant* [1125–30], een eveneens onbekende plaats in Noord-Holland. Het lijkt om een Friese vorm met het eerste element *ād-* te gaan, en de naam is misschien te vergelijken met Onl. *Odgero*

- .....
- 3 *Lex.* neemt aan dat een persoonsnaam *Husingi* is bedoeld. Er lijkt echter eerder sprake te zijn van een collectivum *Husingi* met een betekenis als ‘woonplaats van de bewoners van het huis’, vgl. de Zweedse plaatsnaam *Hysinge*; zie Stähle (1946: 433–34).
  - 4 Vgl. ook *terram autem ipsam tam intus quam extra poterint sicut viluerint in usus et utilitates suas convertere excepto quo eam sine licentia ecclesie de Thosan ad salinam sive ad zel sive ad darinc effodiendi non habeant potestatem* [1237; OHZ 362, or.] en *darinchon contentum* [1249, OHZ 493]. De vorm *daring* kan zijn afgeleid van een ouder **dar-*, dat ook in de plaatsnaam kan zitten.

[947], naam van een mancipium in het goederenregister van de St. Pietersabdij te Gent (*DB* 133) alsook met *Otgerus* [1073], eveneens in Gent (*DB* 254). Dat is weer een voorbeeld van een Oudfries criterium (nr. 4), vgl. ook *Ādrik* onder en *Ādbreht* boven.

Ādrik mn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *villam Adrichaim* [1102–05], *super Adrichem* [1105–20], *Ludolfi de Adrichem* [1130–61], *super Adrichem / super Adrikem* [1130–61], een verdwenen plaats bij Beverwijk (*Lex.* 57). Bij deze plaatsnaam valt naast de Friese vorm *ād-* (zie ook *Ādgēr*) ook het ontbreken van de genitiefuitgang in de samenstelling op. Dit verschijnsel treedt vaker op in plaatsnamen uit de kustgebieden. In het Noordhollandse materiaal vinden we nog *Gotolfhem*, *Cunulfhem*, *Scupildhem* en *Widimunthem*. Gysseling (1973: 240) merkt in dit verband op, dat zulke namen – die hij als oude patronymica met de in deze attestaties reeds verdwenen genitiefuitgang *-a* beschouwt – vooral in Fries gebied te vinden zijn. Dezelfde persoonsnaam draagt subdiaken *Odric* [830] in een oorkonde uit Gent (*DB* 140).

Athelhilt vn. st.

Geattesteerd in *Athelhilt decem uncias* [12e e.], een stuk land ergens in Noord-Holland (*Lex.* 74). Een vrouwennaam zonder specifieke Friese kenmerken, vooral als men de naam vergelijkt met *Ethelmoda* in Egmond (zie boven).

Baldrāt mn. st.

Geattesteerd in *in Baltratingen* [822–25] en *in Baldratinge* [822–25] een plaats in *Fresia* (*Lex.* 77). Beide attestaties komen uit het klooster Fulda, wat waarschijnlijk het Hoogduitse karakter van de vorm *Baldrāt* (met *-t*) verklaart. Of de plaats in Noord-Holland te lokaliseren is, is onzeker. De naam vertoont hier geen specifiek Friese kenmerken. De naam *Baldradus* is verder in 806 in Sint-Omaars geattesteerd (*DB* 42).

Bernhard mn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *Bernardeskercha* [1094], de oude naam van Noord-Scharwoude (*Lex.* 85–86). Als samenstelling met het element *kirika* ‘kerk’ zal het geen oude naam zijn. De naam vertoont geen specifiek Friese kenmerken.

Engilbreht mn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *in Engilbrehtes ambehte* [772 of 776], ‘onbekend in NH, mogelijk op Tessel’ (*Lex.* 131). De plaatsnaam als

geheel lijkt Fries te zijn gezien de overgang van /a/ naar /e/ in *ambeht*.⁵ In de persoonsnaam vindt men geen specifiek Friese kenmerken.

Godolf mn. st.

Geattesteerd in *in Gotolfhem* [802–17], *in Gotolfheim* [802–17], *in Godolfhem* [918–48], ‘onbekend in NH, mogelijk op of in de omgeving van Tessel’ (*Lex.* 151). De eerste vindplaatsen stammen uit Fulda en hebben daarom een Hoogduitse vorm (*t* voor *d*). De naam op zich vertoont geen specifiek Friese kenmerken of het zou /o:/ inplaats van /uo/ moeten zijn, maar het ontbreken van een genitiefuitgang in de samenstelling lijkt wel Fries te zijn, zie boven onder *Ādrīk*.

Hēligrīk mn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *in Helicriches ambahte* [772–76, Lorsch] ‘onbekend in NH of ZH’ (*Lex.* 172). De naam en ook de plaatsnaam in zijn geheel vertonen geen specifiek Friese kenmerken.

Hildibrand mn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *Hildebrandeslant* [1125–30], *Hildebrandislant* [<1083> falsum 1125–30], *in Hildebrandislant* [12e e.] ‘onbekend in NH’ (*Lex.* 180). De naam vertoont geen specifiek Friese kenmerken.

Kunulf mn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *in Cunulfhem* [918–48] ‘onbekend in het noorden van NH’ (*Lex.* 214). De persoonsnaam vertoont geen specifiek Friese kenmerken, maar wel is het een plaatsnaam zonder genitiefuitgang, zie onder *Ādrīk*.

Lintheri mn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *in Linththereswalda* [1105–20] ‘onbekend in NH, mogelijk bij Assendelft’ (*Lex.* 229). De persoonsnaam vertoont geen specifiek Friese kenmerken.

Nōtlēf mn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *Notlevenes* [12e e.] ‘ergens in NH, mogelijk bij Schagen’ (*Lex.* 263). De persoonsnaam heeft blijkbaar geen genitiefuitgang, tenzij men de *-e* opvat als laatste rest van een genitief meervoud op *-a* (zie boven *Ādrīk*), maar dan is het vreemd dat die in de twaalfde eeuw er nog staat, terwijl hij in oudere attestaties al is weggevallen. De persoonsnaam vertoont geen specifiek Friese kenmerken.

---

5 Te vergelijken is mogelijk de plaatsnaam *in Fifanbetan* [11e–12e e.; midden 12e e.] in de provincie Groningen. Mogelijk is in deze attestatie een nasaalteken verkeerd opgelost en dient men *Fifambe(h)ten* te lezen. In dat geval heeft men nog een tweede attestatie voor deze vorm. Het verdwijnen van de /h/ heeft een parallel in *Adbret* onder de namen uit Egmond (zie boven).

Rorik mn. st.

Geattesteerd in twee plaatsnamen *monti Rorikesberg vocabulo* [1090–1100] ‘onbekend, nu opgegaan in Oesdom of Huisduinen, NH’ (*Lex.* 305) en *puteum Rorikspit dictum* [1090–1100] ‘onbekend nu opgegaan in Oesdom of Huisduinen, NH’ (*Lex.* 305). De ligging bij elkaar suggereert dat het in deze gevallen om dezelfde persoonsnaam *Rorik* gaat. De vorm *pit* geeft al aan dat de plaatsnaam een Noordzeegermaans karakter draagt. Als het om een inheemse vorm gaat van de naam *Ruodrik*, dan kan het uitblijven van diftongering van /o:/ het Friese karakter bevestigen.

Rotholf mn. st.

Zie boven.

Sibod mn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *Sibodesmaer* [12e e.] ‘onbekend in NH, mogelijk bij Schagen’ (*Lex.* 323). Hier is misschien de vorm *Si-* een Fries kenmerk, hoewel het ook elders voorkomt.

Siwird mn. st.

Geattesteerd in de met het *ing-*suffix afgeleide plaatsnaam *Siwirdinghelant* [1125–30], *Siuuirdingelant* [<1083> falsum 1125–50], in *Siwirdinghelant* [1130–60], in *Sivirdinghelant* [12e e.] ‘onbekend in NH’ (*Lex.* 325). Zowel in *Sibod* als in *Siwird* lijkt het eerste element *sigi-* ‘zege’ net als in andere namen samengetrokken te zijn tot *Si-*. De naam is misschien te vergelijken met *Siuuardus* [941], een getuige te Gent (*DB* 146).

Skupild vn.?

Geattesteerd in de plaatsnaam *Schupildhem* [918–48] ‘onbekend in NH’ (*Lex.* 321). Ook hier vindt men de persoonsnaam zonder genitiefuitgang (zie *Ädrīk*).

Swithard mn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *inter Renum et Suithardeshaghe* [889], *a loco qui dicitur Suithardeshaghe* [922], *inter Forthrapa et Suitherthe* [1151–55] ‘onbekend in ZH of NH’ (*Lex.* 339). Het eerste element toont uitval van /n/: <pgm. *swinþ- (criterium 2). Onzeker is de <e> in de attestatie uit 1151–55 (criterium 5?).

Thiedgard vn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *Tietgerdemade* [12e e.] ‘onbekend in NH’ (*Lex.* 348), op te vatten als de genitief (?) van de vrouwennaam *Thiedgard*, met mogelijk een Friese /e/ inplaats van /a/ (criterium 5), vgl. hiermee *Thietgarda* [941], naam van een mancipium te Gent (*DB* 133). Opvallend is dan wel, dat *made* de Oudnederlandse vorm is tegenover Oudfries *mēde*.

Widimund mn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *in Widimuntheim* [822–25, Fulda], *in uilla Witemuntheim* [822–25, Fulda], *in Witmuntheim* [822–25, Fulda], *Witmuntheim* [850–900, Fulda], *in Witmuntheim* [850–900, Fulda], *in*

UUutumundhem / in *UUihtrumundhem* [918–48, Utrecht] ‘onbekend, op of in de omgeving van Tessel, NH’ (*Lex.* 400). Ook deze naam heeft geen genitiefuitgang.

Wihtulf mn. st.

Geattesteerd in de met *ing*-afgeleide plaatsnaam *in loco nuncupato Wictulfingafurt* [802–17, Fulda], *de feno in loco Wictulfingefurt* [802–17, Fulda] ‘onbekend op of in de omgeving van Wieringen, NH’ (*Lex.* 400). Waarschijnlijk is hier het Friese *wurd* ‘woonheuvel’ bedoeld, dat in het Duitse klooster als *furt* ‘voorde’ werd geïnterpreteerd, al kan ook echt *furt* ‘voorde’ zijn bedoeld. De oudste vindplaats heeft de Noordzeegermaanse genitiefuitgang *-a* in het meervoud.

Zoals uit deze opsomming blijkt, zijn er maar weinig criteria in deze persoonsnamen die naar het Fries verwijzen. Wel vindt men een paar Friese kenmerken in de naam als geheel zoals de *-a*-uitgang in de genitief meervoud en misschien de ontbrekende genitiefuitgang in het enkelvoud.

Bij de andere namen in het plaatsnamenmateriaal gaat het om hypocoristische vormen die zijn afgeleid van zulke samengestelde persoonsnamen. Er is daarbij een uitzondering en wel de naam *Gīsil* die teruggaat op een oorspronkelijk appellatief:

Gīsel mn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *Gisleshem* [918–48], ‘onbekend in NH’ (*Lex.* 150). Het element komt als eerste element in samengestelde persoonsnamen voor, maar verschijnt ook – zoals hier – zelfstandig. Er is geen specifiek Fries kenmerk in deze naam.

De overige zijn duidelijke koosnamen. Gysseling (1965: 64) spreekt hierbij over ‘primitieve namen’ of ‘lalnamen’, die meestal *n*-stammen zijn, maar het materiaal uit Noord-Holland biedt regelmatig ook sterk verbogen namen of zelfs beide mogelijkheden, zoals bij *Ede/Edo*. Bach (1952: 96) merkt nog op dat de korte vormen bij het dagelijks gebruik horen. Dat zou betekenen dat in een aantal gevallen die plaatsnamen zijn afgeleid van de alledaagse vorm van de naam van de oorspronkelijke eigenaar resp. bewoner.

De sterk verbogen namen zijn de volgende:

Akke mn. st.

Geattesteerd in *Accasthorp* [918–48], ‘een onbekende plaats in NH’ (*Lex.* 56). De samenstelling met het element *-thorp* duidt in de eerste plaats op een persoonsnaam. Opvallend is de *-a*- in de genitiefuitgang.

Het gaat bij deze naam om een hypocoristische vorm met geminatie, wrsch. bij een wortel **ag-*.

Brunte mn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *a Brunteslothe* [1156], in de omgeving van Weesp (*Lex.* 102).

Ede mn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *in Edesthorpa* [918–48], ‘onbekend in NH’ (*Lex.* 123). Het moet gaan om een sterk verbogen naam, die een equivalent heeft in → Edo.

Oke mn. st.

Geattesteerd in: *de Okesthorpe* [1180] ‘Osdorp, NH’ (*Lex.* 279).

Ure mn. st.

Overgeleverd in de plaatsnaam *Urishem* [1000–1050], *Ureshem* [12e e.] ‘Ursem, NH’ (*Lex.* 357).

Het valt op dat vier van de vijf namen gebruikt worden in verbinding met de aanduiding voor een boerderij: Onl. *hēm of thorp*. Dat duidt erop dat de kans zeer groot is, dat men hier met persoonsnamen te maken heeft. Onzeker is een persoonsnaam *Gago*, die is geattesteerd in de plaatsnaam *super Ghagemade* [1130–61] ‘onbekend bij Velzen, NH’ (*Lex.* 149). Het element *māda* ‘weiland, hooiland’ verschijnt als tweede deel van een samenstelling inderdaad met persoonsnamen, maar ook met allerlei appellatieven, zie de opsomming in het ONW s.v. *māda*, *mēda*. Er zijn dus veel mogelijkheden en misschien gaat het hier om een verschrijving voor *Gagelmade* met de plantnaam *gagel*, vgl. Mnl. *gaghel* [1287] ‘gagel’ (VMNW 1385–86).

De zwakverbogen namen worden hier gemakshalve in de Oudnederlandse vorm geciteerd, maar kunnen natuurlijk ook op *-a* zijn uitgegaan. Als duidelijke genitiefvormen komen voor:

Anno mn.

Geattesteerd in: *ab annen siduwinde* [1156] bij Nederhorst den Berg (*Lex.* 68). Hier is duidelijk de genitief van een zwak verbogen persoonsnaam bedoeld.

Bāio mn.

Geattesteerd in de plaatsnaam *in Beinhem* [918–48], op of in de omgeving van Tessel (*Lex.* 80). *Lex.* plaatst het bij de persoonsnaam *Bāio* en dan is de overgeleverde vorm Fries: met /e:/ voor westgerm. /a:/. Opvallend is dat in deze vorm de genitiefuitgang *-in* is, terwijl in *Beccanburen* in dezelfde bron de uitgang *-an* is, → Bekko.

Bekko mn.

Geattesteerd in de plaatsnaam in *Beccanburen* [918–48], ‘onbekend in NH’ (*Lex.* 79). Opvallend is de *-a-* in de genitiefuitgang.

Benno mn.

Geattesteerd in: *pro Bennenbroke* [1130–57] ‘Bennebroek, NH’ (*Lex.* 81) met *-en* in de genitief. Het gaat om een hypocoristische vorm bij een naam als *Bernhard*. De naam is ook overgeleverd als die van een mancipium [850], vgl. *DB* 322. Ook het element *-broke* ‘broek’ duidt met zijn niet-gediftongeerde vorm mogelijk op een Friese herkomst.

Bodoko mn.

Geattesteerd in *Bodokenlo* [889], *Bukle* [1180], in ... *loco Boclo vocato* [<1105–19>, falsum 1180–1220], ‘Boekel bij Akersloot, NH’ (*Lex.* 93). Ook hier vindt men *-en* in de genitief, vgl. → Benno. Als basis voor de uitbreiding met *-k-* diende een verkorte naam *Bodo*.

Brūn(o) ? mn. zw./st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *Brunwere* [12e e.], mogelijk bij Schagen, NH (*Lex.* 102). *Lex.* neemt een persoonsnaam *Brūn* aan, maar dan verwacht men een genitief op *-(e)s*, vgl. *Atgeres were* → *Ādgēr*. Daarom kan in deze relatief late attestatie eventueel de genitiefuitgang *-en* weggevallen zijn.⁶ De naam is in het Oudnederlands nog twee keer geattesteerd: *Bruno* als *civis* [1096] en een *testis* [685], vgl. *DB* 394, 17.

Edo mn.

Geattesteerd in de naam in ... *Edenwerfa* [944], ergens in *Fresia* (*Lex.* 188). Het element *werfa* duidt in ieder geval op Fries gebied. Ook hier staat in de genitief de uitgang *-en*. Te vergelijken is misschien de naam *Eda* in de runeninscriptie van Amay (Gysseling 1980: 13) en *Edæ* in de runeninscriptie van Arum (Gysseling 1980: 11). Marynissen noemt deze naam onder de hypocoristische vormen bij **athal-*, maar de attestaties betreffen een *servus* te Wieringen [9e e., kopie 1075–1100] en een man in Middelstum (Gr.) [einde 11e e.] (Marynissen 1986: 49), dus beide uit Fries of mogelijk Fries gebied. Ook de uitbreiding *Ediko* betreft personen uit Friesland en Groningen, evenals de vorm *Etto* (Marynissen 1985: 49).

Hemizo mn.

Geattesteerd in *Heimethenkiricha* [1000–50], *Heimezenkyrke* [1000–50], *Hemezonkyricha* [1063], in *Hemecekerche* [1105–20] enz., ‘Heemskerk, NH’ (*Lex.* 168). Gezien het tweede element gaat het hier vermoedelijk om een relatief jonge naam. De persoonsnaam is verder geattesteerd in Gent en Brussel (Marynissen 1986: 147).

6 Een andere mogelijkheid is een appellatief **brūn-* ‘bruin’ of ‘kant, rand’, vgl. Udolph (2010: 143).

Pisiko mn.?

Alleen geattesteerd in de plaatsnaam *in Pischem* [918–48] ‘ergens in het noorden van NH’ (*Lex.* 290). Volgens *Lex.* mogelijk met een persoonsnaam *Pisiko* samengesteld. Dat lijkt wat vreemd daar men in een attestatie uit de tiende eeuw toch iets als als een genitief **Pisikin-* zou verwachten. De overgeleverde vorm is wel erg sterk verkort. Bovendien is de onverschoven /p/ in de anlaut verdacht.

De rest van de niet-samengestelde namen verschijnt in afleidingen met het suffix *-ing*. Daarbij kan men twee typen onderscheiden: enerzijds namen samengesteld met een bewonersaanduiding op *-ing* in combinatie met een natuuraanduiding of aanduiding voor een woonplaats, anderzijds namen die uit een collectivum (?) op *-ingi-* bestaan. Daarbij valt op dat in de helft van de gevallen in Noord-Holland dit laatste naamtype later is uitgebreid met een aanduiding voor de woonstee, zoals hieronder bij *Kallo* en *Woggo*. De vormen met een collectivum zijn:

Gniso mn. ?

Geattesteerd in de plaatsnaam *in Gnisingo* [918–48], ‘onbekend in het noorden van NH’ (*Lex.* 151). Ofschoon bij de *inge*-namen vaak wordt aangenomen dat het eerste element een persoonsnaam is, blijft onduidelijk, wat hier aan het begin bedoeld is. Men kan hoogstens aan een afleiding bij de wortel van oe. *gnīdan* ‘wrijven’ denken.

Kallo mn. ?

Geattesteerd in de plaatsnaam *in villa Callinge* [1090–1100], *in Callingham* [1090–1100], *in Kallinge* [1125–30], *in Kellencgen* [1125–50], *in Callinge* [<1083>, falsum 1125-50], *in Kellinghe* [12e e.] ‘Callantsoog, NH’ (*Lex.* 200).

Wemmo mn. ?

Geattesteerd in de plaatsnaam *in UUmimminge* [918–48] ‘polder bij Den Burg, Tessel, NH’ (*Lex.* 383), samengesteld met een onbekende (persoons)naam?

Woggo mn. ?

Geattesteerd in de plaatsnaam *Wokgunge* [1000–50, Echternach], *Woggungen* [1063, kopie 12e e. en 1150–1200, Echternach], *Woggungen* [1147–48, Echternach], *Wognem* [1156, Echternach], *Wognem* [1156, Echternach], *in Wognem* [12e e., kopie 14e e., Egmond] ‘Wognum, NH’ (*Lex.* 406). Het is niet duidelijk wat de verklaring van de (persoons) naam *Woggo* is. Het tweede deel van de naam is later als eindigend op *-hem* geïnterpreteerd.

In alle vier gevallen lijkt het karakter van het eerste element onzeker. De

interpretatie als persoonsnaam berust op het idee dat dit type namen gewoonlijk met een persoonsnaam zijn samengesteld, maar dat lijkt helemaal niet zo zeker.

De andere zijn duidelijk samenstellingen met bewonersaanduidingen op *-ing*:

Ado/Ada mn. zw.

Geattesteerd in de met het suffix *-ing-* afgeleide naam *in Adingamamora* (l. *Adingamora*) [802–22], onbekend in Noord-Holland of Friesland (*Lex.* 57). De plaatsnaam is duidelijk Fries door het optreden van de genitief meervoud op *-a* en de ontbrekende diftongering in het element *mōr*. Hetzelfde ziet men ook in *in villa que dicitur Gottingamora* [771–814], ergens in *Fresia* (*Lex.* 152).⁷ De naam lijkt een hypocoristische vorm te zijn die in de vorm *Ada* [1035–58] en [947] ook als namen van mancipia te Gent zijn geattesteerd.⁸ Het kan gaan om een vorm bij Ofri. *ād-* (vgl. Bremmer 1982), maar ook bij *athal-*.

Alto/Alta ? mn. zw./st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *terram Altingfiertele* [<1105–19>, falsum 1190–1210], een stuk land bij Alkmaar (*Lex.* 65). De naam is misschien te vergelijken met de drie keer geattesteerde Oudnederlandse naam *Aldo*.

Atto/Atta mn. zw.

Geattesteerd in de plaatsnaam *Attingahem* [na 786, kopie 16e e.], *in Attinghem* [laat 11e e.] ‘onbekend in NH of U’ (*Lex.* 74). Gezien de genitief meervoud op *-a* in de vroegste attestatie lijkt Noord-Holland iets waarschijnlijker dan Utrecht, omdat daar eerder een Noordzeegermaanse vorm verwacht wordt. Volgens *Lex.* kan de naam identiek zijn met die van *Ado*, grootvader van Liudger. In elk geval lijkt de naam een hypocoristische vorm bij een naam met **athal-* (vgl. Marynissen 1986: 49).

Blekto ? mn. zw./st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *Blectinghem* [918–48], onbekend in NH. Volgens *Lex.* gaat het om een afleiding van een corrupte persoonsnaam.

Brokko mn. zw.

Geattesteerd in de met het *-ing-* suffix afgeleide plaatsnaam *Brocchingelant* [12e e.], onbekend in NH (*Lex.* 99).

---

7 Een derde plaatsnaam is *in Geddingmore* [12e e.], ‘onbekend in de omgeving van Hargen (NH)’ (*Lex.* 145), waar de *-a* al verdwenen lijkt te zijn, zie Geddo.

8 Ook *Ado/Odo* is geattesteerd als naam van een bisschop in Romaans gebied.

Eddo/Eddi mn. zw./st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *in Eddingem* [918–48], onbekend in de omgeving van Wieringen, NH (*Lex.* 122). In het overige materiaal is een servus *Edo* [918–48] geattesteerd eveneens op Wieringen (!) → Edo.

Gebbo mn. zw.?

Geattesteerd in de plaatsnaam *Gebbingemad* [1175], stuk land in de buurt van Akersloot, NH (*Lex.* 144). De naam is verder niet geattesteerd, maar lijkt een hypocoristische vorm bij een naam als *Gerbrand* of bij een andere naam waarvan het tweede element met een *b-* begint.

Geddo mn. zw.?

Geattesteerd in de plaatsnaam *in Geddingmore* [12e e.], verder nog: *in Gerdinchimere* [<1105–19>, falsum 1190–1210], ‘onbekend in de omgeving van Hargen, NH’ (*Lex.* 145). De naam is verder niet geattesteerd, maar kan eventueel een hypocoristische vorm bij een naam met *Geld-* als eerste element zijn.

Gotto mn. zw.?

Geattesteerd in de plaatsnaam *in villa que dicitur Gottingamora* [771–814], onbekend mogelijk in Fresia. Daarvoor spreekt ook de genitief meervoud op *-a* in deze vroege vindplaats en de niet gediftongeerde vorm van het tweede element. De parallel met andere met *-muor* samengestelde namen duidt op NH of Friesland. Waarschijnlijk gaat het om een hypocoristische vorm bij een naam die begon met het element *god-*.

Heggi/-o mn. m. zw./st.?

Geattesteerd in plaatsnaam *Hegginghem* [918–48] ‘onbekend in NH’ (*Lex.* 170). Mogelijk een koosnaam bij een samengestelde naam als *Hergēr*.

Luddi/-o mn. zw./st.?

Geattesteerd in de plaatsnaam *in Luddingem* [918–48] ‘onbekend op Wieringen NH’ (*Lex.* 234). Mogelijk een koosnaam bij een naam als *Liudolf*.

Obbo mn. zw./st.?

Geattesteerd in de plaatsnaam *in uilla Obbinghem* [<855>, interpolatie ca. 890], *in villa Obinghem* [1090–1100], *in villa Obingem* [1090–1100], *in Obinghem* [1125–30], *in Obbingem* [<1083>, falsum 1125–50] ‘onbekend in de omgeving van Oesdom, nu opgegaan in Heilo’ (*Lex.* 267). Waarschijnlijk een koosnaam bij een naam als *Ódbreht*.

Rinno mn. zw. st.?

Geattesteerd in de plaatsnaam *in villa Rinighem nominata* [1090–1100], *in Rinighem* [1090–1100], *in Reniggem* [1125–30], *de Rynnighem* [1162], *de Rinnighem* [1162], *in Rinneggem* [12e e.], *de Rinneghem* [1182–1206] ‘Rinnegom bij Egmond-Binnen, NH’ (*Lex.* 302). Het is niet duidelijk, of het hier een persoonsnaam betreft.

Skuli mn. st./zw.

Geattesteerd in de plaatsnaam *rivulum qui vocatur Sculingleke* [1090–1100], *rivulum Sculingleke* [1125–30; <1083> falsum 1125–30] ‘onbekende waterloop in NH’ (*Lex.* 321-22). Het woord *leke* ‘waterloop’ komt van Vlaanderen tot Drente voor, met Noord-Holland als kerngebied. In het Friese treedt palatalisering tot *-ts-* op. Gildemacher (1993) neemt twee ablauteursvormen aan: pgm. *leka naast *lakō en/of *laku.

Swatto mn.

Geattesteerd in de plaatsnaam *in Suattingabvrim* [918-48] ‘onbekend in NH’ (*Lex.* 334).

Ward mn. st.

Geattesteerd in de plaatsnaam *in Wardingmade* [1105-20] ‘onbekend, mogelijk bij Zandvoort, NH’ (*Lex.* 384).

Het hier opgesomde materiaal – voor zover het inderdaad om persoonsnamen gaat – vertoont op zich nauwelijks specifiek Friese kenmerken. Alleen in de genitief meervoud op *-a* verschijnt in enkele gevallen een Fries criterium.

Het totale materiaal overziend kunnen we vaststellen dat er inderdaad enkele Friese kenmerken in de persoonsnamen uit de oudste periode in Noord-Holland opduiken, maar het zijn er erg weinig. De verklaring daarvoor zal voor een groot deel liggen in de overlevering in bronnen buiten het eigenlijk Friese gebied, die mogelijk voor aanpassing van de namen aan het plaatselijke dialect heeft gezorgd. Een moeilijkheid is verder dat nogal wat namen niet exact gelocaliseerd kunnen worden en de Oudfriese kenmerken in de eerste plaats in de kustgebieden en ten noorden van het IJ te verwachten zijn.

Literatuur

- A. Bach, *Deutsche Namenkunde, I. Die deutschen Personennamen*, I (Heidelberg 1952).
- A. Bach, *Deutsche Namenkunde, I. Die deutschen Personennamen*, II (Heidelberg 1953).
- R.H. Bremmer Jr, ‘De etymologie van de Friese namen Adolf en Alef’, *It Beaken* 44 (1982) p. 185.
- R.H. Bremmer Jr, ‘North-Sea Germanic at the Cross-Roads: The Emergence of Frisian and Hollandish’, in: *Early and Pre-Historic Language Development in North-Western-Europe* (NOWELE) 54-55 (Odense 2008) p. 279-308.
- DB = M. Gysseling en A.C.F. Koch, *Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta* (Brussel 1950) [Bouwstoffen I].
- K.F. Gildemacher, *Watervamen in Friesland* (Ljouwert 1993).
- M. Gysseling, ‘Kenmerken van de Oudnederlandse persoonsnamen in

- de vroege Middeleeuwen', in: A. Weijnen (red.), *Frankisch, Merovingisch, Karolingisch* (Assen 1965) p. 63-75 [Studia Theodisca 3].
- M. Gysseling, *Overzicht van de Noordnederlandse persoonsnamen tot 1225* (Leuven/Brussel 1966) [Anthroponymica XVI].
- M. Gysseling, 'Die fränkischen Siedlungsnamen', in: F. Petri (red.), *Siedlung, Sprache und Bevölkerungsstruktur im Frankenreich* (Darmstadt 1973) p. 229-255 [Wege der Forschung 49].
- Lex. = R.E. Künzel, D.P. Blok en J.M. Verhoeff. *Lexicon van Nederlandse toponiemen tot 1200* (Amsterdam 1988).
- C. Marynissen, *Hypokoristische suffixen in Oudnederlandse persoonsnamen inz. de -z- en -l-suffixen* (Gent 1986).
- ONW = *Oudnederlands Woordenboek*. <http://gtb.inl.nl/>.
- O. Opperman, *Fontes Egmundenses* (Utrecht 1933).
- A. Quak, 'Friese persoonsnamen in de oudste bronnen', in: R.A. Ebeling, K.F. Gildemacher en J.A. Mol (red.), *Friezen. In bondel stúdzjes oer persoansnammen* (Leeuwarden 1996) p. 155-169 [Fryske nammen 10].
- A. Quak, 'Über h- vor Liquiden und Nasalen im Altniederländischen', in: A. Grotans, H. Beck en A. Schwob (red.), *De Consolatione Philologiae. Studies in Honor of Evelyn S. Firchow, I-II* (Göppingen 2000) p. 709-715 [GAG 682/I-II].
- A. Quak, 'Het oudste Oudfries', in: *Philologia Frisica anno 2008* (Leeuwarden 2012) p. 57-74.
- C.I. Ståhle, *Studier över de svenska ortnamnen på -inge, på grundval av undersökningar i Stockholms län* (Uppsala 1946) [Studier till en svensk ortnamnsatlas 3. Skrifter utgivna av Kgl. Gustav Adolfs Akademien 16].
- TW = M. Gysseling, *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226), I-II: N-Z* (Brussel 1960) [Bouwstoffen en studiën voor de geschiedenis en de lexicografie van het Nederlands VI, 2].
- J. Udolph, 2010. 'Skandinavische Wörter in deutschen Ortsnamen', in: L. Elmevik & S. Strandberg, *Probleme der Rekonstruktion untergegangener Wörter aus alten Eigennamen. Akten eines Symposiums in Uppsala 7.-9. April 2010* (Uppsala 2010) [Acta Academiae regiae Gustavi Adolphi CXII].
- VMNW = W.J.J. Pijnenburg, K. van Dalen-Oskam, K.A.C. Depuydt en T.H. Schoonheim (red.), *Vroegmiddelnederlands woordenboek. Woordenboek van de dertiende eeuw in hoofdzaak op basis van het Corpus-Gysseling, I-IV* (Leiden 2001).
- Werdener Urbare = R. Kötzschke, *Die Urbare der Abtei Werden a.d. Ruhr. A. Die Urbare vom 9.-13. Jahrhundert* (Bonn 1906) [Rheinische Urbare 2]; repr. Düsseldorf 1978.

